

‘भिखारी’ कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावाद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
डिल्लीराम संग्रौला
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र श्री डिल्लीराम संग्रौलाले दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि मेरा निर्देशनमा **'भिखारी' कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावाद** शीर्षकको शोधकार्य सम्पन्न गरेकाले मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६५/६/

गोविन्दप्रसाद शर्मा
उपप्राध्यापक
नेपाल केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर ।

कृतज्ञताज्ञापन

शोधकार्य आफैँमा एक महत्त्वपूर्ण एवम् जटिल कार्य हो । यसका माध्यमबाट स्रष्टाको साहित्यिक योगदान, जीवनी, उसका कृतिहरूको सही मूल्याङ्कन हुनाका साथै उसका साहित्यिक प्रवृत्तिहरूको पनि निरूपण गर्न सकिन्छ । प्रस्तुत शोधकार्य त्रिभुवन विश्वविद्यालयअन्तर्गत मानवीक तथा समाजिक सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्षको दसौँ प्रयोजनार्थ तयार गरिएको भएपनि यसले नेपाली साहित्यमा विशेष महत्त्व राख्छ भन्ने मेरो विश्वास रहेको छ ।

‘भिखारी’ कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावाद शीर्षकमा शोध गर्न सहजरूपमा स्वीकृति दिनुहुने त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरु प्राध्यापक राजेन्द्र सुवेदीप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । मलाई शोधको संरचना पहिचान गराई आफ्नो व्यस्त समयमा पनि उत्साहपूर्वक अवश्यक निर्देशन दिँदै महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्नुहुने निर्देशक आदरणीय गुरु उपप्राध्यापक गोविन्दप्रसाद शर्माप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक परेका पुस्तक तथा पत्रपत्रिका एवम् अन्य सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय कीर्तिपुरलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यस्तै यो शोधपत्र लेखनका लागि आवश्यक वातावरण सृजना गरी सहयोग पुर्याउने मेरा पूज्य बुबा ज्ञानप्रसाद संग्रौला तथा आमा पवित्रादेवी संग्रौला, दाइ मोहनप्रसाद संग्रौला तथा भाइ गोपाल संग्रौलाप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै यस शोधपत्रलाई छिटोछरितो एवम् शुद्ध टङ्कण गरी सहयोग गर्ने वर्ल्ड वाइड कम्युनिकेसनप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति:- २०६५/७/२०

डिल्लीराम संग्रौला

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष

समूह: २०६३/२०६५

रोल नं.: २७५

नेपाली केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

मिति: २०६५-०७-२०

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र श्री डिल्लीराम संग्रौलाले स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको 'भिखारी' कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावाद शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सोही प्रयोजनका निम्ति स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

गोविन्दप्रसाद शर्मा

उपप्राध्यापक

शोध निर्देशक

मोहनराज शर्मा

प्राध्यापक

वाह्य परिक्षक

राजेन्द्र सुवेदी

प्राध्यापक

विभागीय प्रमुख

विषयसूची

	पृष्ठसङ्ख्या
परिच्छेद - एक : शोधपरिचय	
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ शोधसमस्या	१
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	५
१.६ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा	५
१.७ सामग्री सङ्कलनविधि	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	६
परिच्छेद - दुई : कवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिचय	
२.१ जन्म तथा नामकरण	७
२.२ वंशानुगत पृष्ठभूमि	७
२.३ परिवार तथा पारिवारिक वातावरण	८
२.४ बाल्यकाल र घरायसी शिक्षा	९
२.५ औपचारिक शिक्षा	९
२.६ किशोरावस्था र विवाह	११
२.७ पेसा र आर्थिक अवस्था	११
२.८ राजनैतिक तथा समाजिक सक्रियता	१२
२.९ साहित्यिक सृजनशीलता	१३
२.१० मृत्यु	१७
२.११ देवकोटाको जीवनीका सन्दर्भमा स्वच्छन्दतावादी प्रभाव	१७

परिच्छेद - तीन : स्वच्छन्दतावादको सैद्धान्तिक मान्यता

तथा नेपाली कवितापरम्परामा स्वच्छन्दतावाद २०-३८

३.१	विषयप्रवेश	२०
३.२	स्वच्छन्दतावादको पृष्ठभूमि या प्रेरणाभूमि	२०
३.३	शाब्दिक अर्थ तथा परिभाषा	२२
३.४	स्वच्छन्दतावादको दार्शनिक धरातल	२३
३.५	स्वच्छन्दतावादको विकास	२५
३.६	साहित्यमा प्रयोग	२७
३.७	स्वच्छन्दतावादका सैद्धान्तिक मान्यता	२८
३.७.१	कल्पनाशीलता	२९
३.७.२	प्रकृतिचित्रण	३०
३.७.३	सौन्दर्यात्मकता	३१
३.७.४	आत्मपरकता	३२
३.७.५	सरलता तथा सहजता	३३
३.७.६	मानवतावाद	३४
३.७.७	विद्रोहात्मकता	३५
३.७.८	पलायन तथा अतीतोन्मुखता	३५
३.७.९	रहस्यात्मकता	३६
३.७.१०	अलङ्कार प्रतीक	३६
३.८	नेपाली साहित्यमा स्वच्छन्दतावादको प्रयोग	३७

परिच्छेद - चार : 'भिखारी' कवितासङ्ग्रहका कविताहरूको पठन ४०-६८

४.१	भिखारी कवितासङ्ग्रहको परिचय	४०
४.२	भिखारी कवितासङ्ग्रहका कविताहरूको पठन	४५
४.२.१	'भिखारी'	४५

४.२.२	बादल	४६
४.२.३	तिनको घँसिया गीत	४७
४.२.४	माली	४८
४.२.५.	सन्ध्या	४९
४.२.६	सम्भना	५०
४.२.७	यात्री	५१
४.२.८	वन	५२
४.२.९	प्रश्नोत्तर	५३
४.२.१०	आफ्नो घर	५४
४.२.११	जीवन वन	५४
४.२.१२	बालककाल	५५
४.२.१३	वृक्ष	५६
४.२.१४	गरीब	५७
४.२.१५	किसान	५८
४.२.१६	चारु	५९
४.२.१७	वसन्त	६०
४.२.१८	जीवन	६१
४.२.१९	अन्त्यमा	६२
४.२.२०	जिन्दगीको मौसम	६२
४.२.२१	भरना	६३
४.२.२२	घाँसी	६४
४.३	निष्कर्ष	६५

परिच्छेद - पाँच : भिखारी कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावादी मान्यताहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन

६९-९६

५.१	पृष्ठभूमि	६९
५.२	'भिखारी' कवितासङ्ग्रहमा स्वच्छन्दतावादी मान्यताहरू	६९
५.२.१	प्रकृतिचित्रण	६९
५.२.२	काल्पनिकता	७३
५.२.३	मानवतावाद	७६
५.२.४	सौन्दर्यात्मकता	७९
५.२.५	आत्मपरकता	८१
५.२.६	रहस्यात्मकता	८४
५.२.७	सरलता तथा सहजता	८५
५.२.८	विद्रोहात्मकता	८६
५.२.९	पलायन एवम् निराशावाद	८८
५.२.१०	नैतिकता तथा आदर्श	८९
५.२.११	आस्तिकता तथा कर्मवादी दृष्टि	९१
५.२.१२	अतीतोन्मुखता	९२
५.२.१३	अलङ्कारिकता एवम् प्रतीकात्मकता	९३
५.२.१४	सङ्गीतात्मकता	९४
५.३.	निष्कर्ष	९६

परिच्छेद - छ : उपसंहार

९७-१०२

सन्दर्भसामग्रीसूची

१०३

सङ्क्षेपीकरणसूची

आई.एस्सी	इन्टरमिडिएट अफ साइन्स
ई.	ईस्वी सन्
एम.ए.	मास्टर अफ आर्ट्स
क्र.स.	क्रम सङ्ख्या
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.भा.प्र.सं.	नेपाली भाषा प्रकाशिनी समिति
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
बी.ए.	बेचलर अफ आर्ट्स
बी.एल.	बेचलर अफ ल
रु.	रुपियाँ
वि.सं.	विक्रम संवत्
सं.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादक